

**Marta Pisarek, Elżbieta Brągiel, Barbara Krochmal-Marczak,
Małgorzata Źródło-Loda, Izabela Betlej**

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie

ROLA PODKARPACKICH LGD W WSPIERANIU KREATYWNOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH

Streszczenie

Lokalne grupy działania to stowarzyszenia, które poprzez swoją statutową działalność przyczyniają się do pobudzania oddolnych inicjatyw wśród lokalnej społeczności. Na Podkarpaciu zarejestrowanych jest 31 tego typu organizacji, co stanowi blisko 10% wszystkich funkcjonujących LGD w Polsce. Kilkanaście z nich brało udział w realizacji Pilotażowego Programu Leader+, natomiast rok założenia pozostałych datuje się na 2008 i później. Poszczególne grupy swoim zasięgiem działania obejmują zazwyczaj kilka gmin. Wśród obszarów tematycznych, na których koncentrują się przedsięwzięcia można wyróżnić dwa, realizowane przez wszystkie LGD – agroturystyka i turystyka wiejska oraz ochrona dziedzictwa kulturowego. Najmniejszym zainteresowaniem cieszą się natomiast działania podejmowane na rzecz wspierania nowych technologii, a także wykorzystania odnawialnych źródeł energii. W budżetach LGD duża część środków przeznaczane jest na działanie Odnowa i rozwój wsi oraz na małe projekty. Około 10% budżetu przeznaczona jest na funkcjonowanie podkarpackich LGD, a niewielki odsetek na wdrażanie projektów współpracy. Do ciekawszych projektów związanych z turystyką wiejską należy zaliczyć powstanie eko-muzeum „Beskidzkie wędrowanie” oraz ścieżek pieszych i rowerowych - Nordic Walking Park Podkarpacie Centrum, Aktywna Turystyka Ludności Atrakcyjnym Szlakiem ATLAS, itp. Nabycie nowych umiejętności inicjuje kolejne zadania, np. współpracę w ramach funkcjonowania klastrów - Serwatkowa Kraina, Podkarpackie Smaki.

Słowa kluczowe: lokalne grupy działania, turystyka wiejska, budżet

Wstęp

Na terenach wiejskich zamieszkuje prawie 14,9 mln osób, co stanowi około 39% ogółu ludności Polski. W województwach południowo-wschodnich: podkarpackim, małopolskim, świętokrzyskim, lubelskim udział ludności wiejskiej przekracza 50%, a w woj. opolskim – 48%. Z opracowanej przez GUS prognozy demograficznej wynika, że do 2020 roku liczba ta będzie wzrastać, przede wszystkim na terenach położonych blisko dużych ośrodków miejskich [Ciura 2010]. Ponadto obserwuje się zmniejszenie znaczenia rolnictwa w sektorze zatrudnienia. Obecnie zaledwie co trzeci mieszkaniec wsi w wieku produkcyjnym jest rolnikiem [Hałasiewicz 2011]. Współczesne przemiany społeczno-gospodarcze zachodzące na terenach wiejskich często prowadzą do stagnacji tych obszarów, a nawet ich degradacji [Kistowski 2009].

Podstawowym warunkiem ożywienia rozwoju obszarów wiejskich jest kreowanie i pobudzanie oddolnych inicjatyw wśród lokalnej społeczności. Może to być głównym czynnikiem nie tylko wzrostu dochodów ludności wiejskiej, w tym rolniczej, unowocześnienia warunków pracy, ale także polepszenia jakości życia. Decydującą rolę w procesie rozwoju wsi odgrywają organizacje pozarządowe i stowarzyszenia o charakterze lokalnym, promujące walory danego regionu. Stanowią one bazę dla rozwoju lokalnych społeczności, bowiem zrzeszają najaktywniejszych i najbardziej wrażliwych na sprawy społeczne obywateli danego środowiska. Ponadto integrują i aktywizują mieszkańców, uzupełniając działania podejmowane przez samorządy. Zamierzenia te realizowane są przez Lokalne Grupy Działania, będące lokalnymi, międzysektorowymi koalicjami na rzecz rozwoju określonych obszarów, które przygotowują własne strategie rozwoju, są beneficjentami pomocy i instytucjami odpowiedzialnymi za wydatkowanie przyznanych dotacji z UE na lokalne projekty [Czapiewska 2010, 2012].

W niniejszej pracy dokonano analizy realizowanych inicjatyw przez LGD na Podkarpaciu w celu ukazania ich znaczącej roli we wdrażaniu procesów innowacyjnych na wsi.

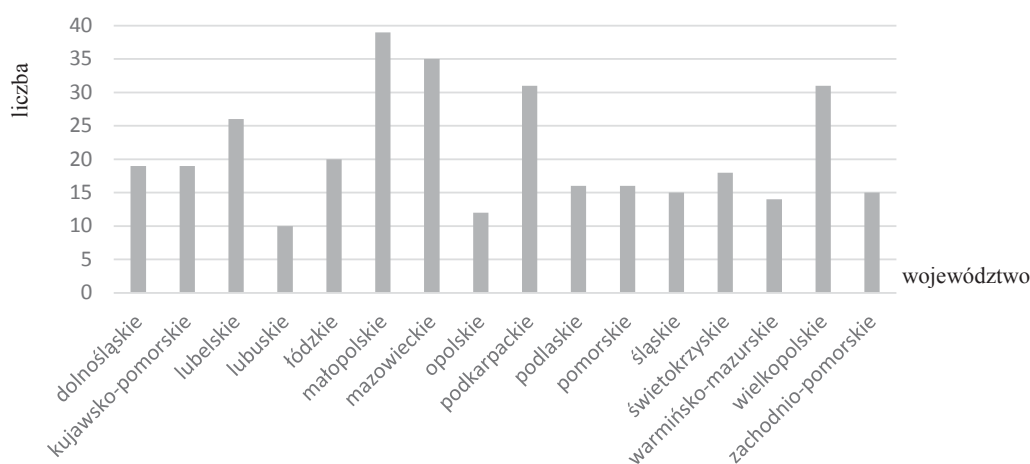
Materiał i metody

Badaniami objęto 31 LGD, które swym zasięgiem działania obejmują województwo podkarpackie. Dokonano analizy dokumentów potwierdzających ich aktywność, a następnie określono kierunki działań oraz wytypowano dobre przykłady praktyk.

Wyniki i dyskusja

Inicjatywa Leader czyli Sieć Akcji na rzecz Rozwoju Gospodarki Wiejskiej to program z zakresu polityki społecznej i rolnej, którego regulacje zawarte zostały w odpowiednich rozporządzeniach Rady i Komisji Europejskiej. Jej podstawowym celem było wypracowanie skutecznej metody działania kształtującej przyszłość obszarów wiejskich w oparciu o zaangażowanie władz i społeczności lokalnych oraz organizacji pozarządowych w różne prospołeczne działania. Została wprowadzona w 1991 roku jako „Inicjatywa Wspólnoty” i podzielona na kilka etapów [Greta 2012]. Przez 14 lat zrealizowano trzy części programu: Leader I (1991-1993), Leader II (1994-1999) oraz Leader + (2000-2006). Państwa członkowskie posiadały wówczas niezależne programy wdrażające podejście Leader, z osobnym finansowaniem wydzielanym na szczeblu Unii. Początkowo programy te dotyczyły terenów o niekorzystnych warunkach naturalnych, a od 2000 roku realizacją objęto wszystkie rodzaje obszarów wiejskich [Gulc 2013]. W Polsce, jak również w pozostałych nowych krajach UE, Leader+ w latach 2000-2006 był wdrażany pilotażowo. W kolejnym okresie planowania podejście Leader stanowiło jedno z czterech głównych działań w programach skierowanych na tereny wiejskie, a kluczowym podmiotem były lokalne grupy działania (LGD). W latach 2014-2020 rozszerzeniem inicjatywy Leader będzie nowy instrument terytorialny - Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS/CLLD) [www.funduszeuropejskie.gov.pl/2014_2020/Strony/Wsparcie_dla_lokalnych_spolecznosci_w_latach_2014_2020.aspx?N=N].

Wdrażaniem inicjatywy Leader podjęły się stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju danego obszaru zgodnie z opracowaną przez te organizacje Lokalną Strategią Rozwoju [Gulc 2013, Pałka 2014]. Skupiają one osoby aktywne społecznie, pragnące bezinteresownie pracować na rzecz lokalnej społeczności w ramach trójsektorowego partnerstwa. Jak podaje Chmieliński [2011] poziom kapitału społecznego wśród osób czynnie zaangażowanych w funkcjonowanie lokalnych grup działania można określić jako wysoki. W Polsce jest zarejestrowanych 336 lokalnych grup działania (LGD) z budżetami o łącznej wartości ponad 3 mld zł. Na Podkarpaciu funkcjonuje ich blisko 10%. Większy odsetek zarejestrowanych LGD jest w woj. małopolskim i mazowieckim (rys. 1).

Rysunek 1. Liczba LGD w Polsce z podziałem na województwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.ksow.pl

Podkarpackie LGD swoim zasięgiem obejmują 143 gminy, w których na powierzchni 17196 km² mieszka 1417551 osób. Poszczególne stowarzyszenia działają na spójnym obszarze obejmującym od 2 do 10 gmin (tab. 1). W innych rejonach Polski niektóre LGD funkcjonują na terenie spajającym łącznie kilkanaście gmin, tak jak np. w województwach pomorskim i zachodniopomorskim [Czapiewska 2012], podlaskim [Gulc 2013]. Najmniejszy terytorialnie zasięg mają Lokalna Grupa Działania „Trygon - Rozwój i Innowacja” oraz Lokalna Grupa Działania CK Podkarpacie, natomiast największy - grupy bieszczadzkie: Lokalna Grupa Działania „Nasze Bieszczady” oraz Lokalna Grupa Działania Zielone Bieszczady. Średnio na jedną LGD przypada obszar zamieszkały przez blisko 46 tys. mieszkańców, w tym Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Subregion Magurski-Szansa na rozwój” funkcjonuje na obszarze zamieszkałym przez 11,5 tys. osób, a Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo 5 Gmin” przez 93 tys. (tab. 1).

Jak podaje Czapiewska [2012], im dla większej liczby osób zameldowanych na stałe wdrażana jest lokalna strategia rozwoju (LSR), tym jest większy budżet na jego realizację. Większa liczba osób objętych LSR to także gwarancja pojawienia się większej liczby ciekawych pomysłów na projekty realizowane w ramach poszczególnych strategii i konkurencji między nimi.

Kilkanaście z podkarpackich LGD brało udział w realizacji Pilotażowego Programu Leader+, tak więc rok ich założenia datuje się na 2006 i wcześniej. Jednak zdecydowana większość swoją działalność zainicjowała wraz z funkcjonowaniem osi 4 PROW 2007-2013 (tab. 1).

Tabela 1. Lokalne grupy działania (LGD) funkcjonujące w 2013 r. na Podkarpaciu wraz z obszarem i liczbą ludności objętych ich działaniem

Lp.	LGD			Gminy objęte działaniem LGD		Liczba ludności objęta LSR	Pow. objęta LSR (km ²)
	Nazwa	Siedziba	Rok założenia	Liczba	Nazwa		
1.	Lokalna Grupa Działania „Kraina Nafty”	Miejsce Piastowe, ul. Dworska 14	2008	5	Chorkówka, Dukla, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Miejsce Piastowe	69 460	567
2.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Rozwój Ziemi Lubaczowskiej”	Lubaczów, ul. Mickiewicza 45	2008	3	Lubaczów, Oleszyce, Stary Dzików	20 580	511
3.*	Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo 5 Gmin”	Ropczyce, ul. Rynek 7	2006	5	Czarna pow. dębicki, Dębica, Iwierzyce, Ropczyce, Sędziszów Małopolski	93 085	645
4.	Lokalna Grupa Działania „Serce Roztocza”	Cieszanów, ul. Rynek 1	2008	3	Cieszanów, Horyniec-Zdrój, Narol	21 209	626
5.*	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Subregion Magurski-Szansa na rozwój”	Nowy Żmigród, ul. Mickiewicza 2	2006	2	Krempna, Nowy Żmigród	11 440	312
6.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kresowi Sąsiedzi”	Laszki 280	2008	3	Laszki, Radymno, Wielkie Oczy	22 124	467
7.*	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność”	Pawłosiów 88	2005 (Fundacja), 2008	5	Chłopice, Kańczuga, Pawłosiów, Pruchnik, Roźwienica	42 773	350
8.*	Czarnorzecko - Strzyżowska Lokalna Grupa Działania	Strzyżów, ul. Przecławczyka 5	2006 (Wiejska LGD w Strzyżowie), 2007	6	Frysztak, Korczyn, Krościenko Wyżne, Strzyżów, Wiśniowa, Wojaszówka	65 387	506
9.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Siedlisko”	Kolbuszowa, ul. Kościuszki 6 m. 2/4	2008	4	Dzikowiec, Kolbuszowa, Majdan Królewski, Raniżów	48 138	545
10.	Lokalna Grupa Działania „Dolina Sanu”	Sanok, ul. Kościuszki 23	2008	2	Sanok, Tyrawa Wołoska	18 905	300

WSPÓŁCZESNE DYLEMATY POLSKIEGO ROLNICTWA III

11.*	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska”	Brzozów, ul. Mickiewicza 26	2006	6	Brzozów, Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica Rosielna, Nozdrzec	65 854	539
12.*	Forum Mieszkańców Wsi „SANŁĘG” Lokalna Grupa Działania	Zaleszan, ul. Plac Kościuszki 5/3	2006	6	Gorzyce, Grębów, Pysznicza, Radomyśl nad Sanem, Zaklików, Zaleszany	59 944	826
13.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Region Sanu i Trzebońnicy”	Wierzawice 874	2008	2	Leżajsk, Nowa Sarzyna	41 545	343
14.*	Lokalna Grupa Działania Lider Dolina Strugu	Błażowa, ul. Myśliwska 16	2006	4	Błażowa, Chmielnik, Hyżne, Tyczyn	40 329	301
15.	Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”	Nisko, ul. Rzeszowska 42	2010	7	Harasiuki, Jarocin, Jeżowe, Krzeszów, Nisko, Rudnik nad Sanem, Ulanów	67 533	786
16.	Lokalna Grupa Działania „Pogórze Przemysko-Dynowskie”	Winne-Podbukowina 37	2008	5	Dubiecko, Dynów, Jawornik Polski, Krzywca, Rokietnica	31 074	488
17.	Stowarzyszenie Lasowiacka Grupa Działania	Nowa Dęba, ul. Mikołaja Reja 3	2008	3	Baranów Sandomierski, Bojanów, Nowa Dęba	38 067	444
18.	Lokalna Grupa Działania Zielone Bieszczady	Ustrzyki Dolne, ul. Rynek 17	2009	5	Czarna pow. bieszczadzki, Lutowiska, Olszanica, Solina, Ustrzyki Dolne	32 340	1 417
19.*	Partnerstwo dla Rozwoju Obszarów Wiejskich Ekonomia-Nauka-Tradycja „PROWENT”. Lokalna Grupa Działania	Mielec, ul. Sienkiewicza 1	2006	10	Borowa, Czermin, Gawłuszowice, Mielec, Padew Narodowa, Przecław, Radomyśl Wielki, Tuszów Narodowy, Wadowice Górne, Żyraków	86 085	932
20.*	Stowarzyszenie „Kraina Sanu” – Lokalna Grupa Działania	Tryńcza 12	2006	7	Adamówka, Grodzisko Dolne, Jarosław, Kuryłówka, Sieniawa, Tryńcza, Wiązownica	57 595	910
21.	LGD „Liwocz”	Brzyska 1	2008	5	Brzostek, Brzyska, Jodłowa, Pilzno, Skołyszyn	54 903	470

22.	LGD Eurogalicja	Trzebownisko 967	2008	6	Czarna pow. łańcucki, Głogów Małopolski, Kamień, Krasne, Sokołów Małopolski, Trzebownisko	80 948	560
23.	Stowarzyszenie pn. Lokalna Grupa Działania Nowa Galicja	Kołączyce, ul. Szkolna 7	2008	5	Dębowiec, Jasło, Kołączyce, Osiek Jasielski, Tarnowiec	47919	362
24.*	Lokalna Grupa Działania CK Podkarpacie	Czudec, ul. Starowiejska 6	2006	3	Czudec, Niebylec, Wielopole Skrzyńskie	31 059	282
25.*	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Wisłoka”	Zarszyn 53a	2008	4	Besko, Bukowsko, Rymanów, Zarszyn	34 547	436
26.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Mleczki”	Przeworsk, ul. Bernardyńska 1A	2008	3	Gać, Przeworsk, Zarzecze	26 491	176
27.	Lokalna Grupa Działania „Nasze Bieszczady”	Lesko, ul. Mickiewicza 17	2008	5	Baligród, Cisna, Komańcza, Lesko, Zagórz	34 221	1 171
28.	Lokalna Grupa Działania „Ziemia Przemyska”	Przemyśl, pl. Dominikański 3/17	2008	8	Bircza, Fredropol, Krasiczyn, Medyka, Orły, Przemyśl, Stubno, Żurawica	57 712	965
29.	Lokalna Grupa Działania Ziemia Łańcucka	Markowa 1500	2001	5	Białobrzegi, Łańcut, Markowa, Rakszawa, Żołyńia	49 233	355
30.	Lokalna Grupa Działania „Trygon - Rozwój i Innowacja”	Świlcza 168	2008	3	Boguchwała, Lubenia, Świlcza	46 437	279
31.*	Lokalna Grupa Działania Lasovia	Niwiska 487	2005	3	Cmolas, Niwiska, Ostrów	20 614	325

Legenda: * LGD realizowało projekt w ramach Pilotażowego Programu Leader+ Schemat II

Źródło: opracowanie własne na podstawie oficjalnych stron internetowych LGD

W latach 2014-2020 wraz z pojawieniem się w regionalnych programach operacyjnych nowego instrumentu - Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) nastąpi dalsze przetasowanie w liczebności działających LGD. Związane jest to ze zmianą spójnego obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju (LSR), który powinien być zamieszany przez minimum 30 tys., a maksimum 150 tys. osób. Ponadto w nowym okresie planowania RLKS daje możliwości realizowania działań na obszarach miejskich [www.funduszeuropejskie.gov.pl/2014_2020/Strony/Wsparcie_dla_lokalnych_spolecznosci_w_latach_2014_2020.aspx?N=N].

Ze względu na stosunkowo krótki okres istnienia LGD w Polsce trudno jednoznacznie ocenić ich efektywność. Formuła ta jest przykładem „wymuszonego partnerstwa”, które zostało stworzone w celu opracowania i wdrażania lokalnych strategii rozwoju (LSR), a więc zdaniem Kołomycewa [2010] nie jest oddolnym dążeniem członków wspólnot lokalnych wynikającym z potrzeb bądź też chęci samej partycypacji. Takie rozwiązanie tym bardziej czyni LGD strukturami interesującymi, zwłaszcza w kontekście przyszłości ich funkcjonowania. Nie mniej jednak jak wynika z analizy aktywności LGD przeprowadzonej przez Gretę [2012] w „starych” krajach UE, są one swego rodzaju „poszukiwaczami” i „odkrywcami” możliwości tkwiących wewnątrz regionu. Koncentrują się na wykorzystywaniu zasobów naturalnych i kulturowych czyli endogenicznych impulsów rozwojowych, które decydują o jego konkurencyjności. Aktywność europejskich LGD to także poprawa jakości życia na obszarach wiejskich, chociaż sprawdzają się także w pozostałych przedsięwzięciach tematycznych.

W tabeli 2 podano obszary tematyczne, na których koncentrują się przedsięwzięcia zawarte w lokalnych strategiach rozwoju (LSR) poszczególnych podkarpackich LGD. Wśród nich można wyróżnić dwa, realizowane przez wszystkie LGD – agroturystyka i turystyka wiejska oraz ochrona dziedzictwa kulturowego. Tematy te, jako dominujące, pojawiły się również we wszystkich LSR opracowanych przez LGD północnej i północno-zachodniej Polski [Czapiewska 2012]. Podkarpackie LGD za ważne zadanie uznali również poprawę infrastruktury wiejskiej. W wielu strategiach rozwoju lokalnego istotne miejsca zajęły tematy dotyczące rozwoju przedsiębiorczości, promocji produktu tradycyjnego oraz wykorzystania zasobów naturalnych. Najmniejszym zainteresowaniem cieszą się natomiast działania podejmowane na rzecz wspierania nowych technologii, a także wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Tabela 2. Obszary planowanych przedsięwzięć zawartych w LSR i grupy docelowe

Lp.	Nazwa	Obszary tematyczne projektów	Grupy docelowe
1.	Lokalna Grupa Działania „Kraina Nafty”	A, B, D, F, H, I, J	-
2.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Rozwój Ziemi Lubaczowskiej”	A, B, C, D, E, F, H, I, J	K, L, Ł, M, N, O
3.	Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo 5 Gmin”	A, B, C, D, H, I	K, L, Ł, M
4.	Lokalna Grupa Działania „Serce Roztocza”	A, B, D, H, I, J	K, L, Ł, M, N, O
5.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Subregion Magurski-Szansa na rozwój”	A, B, I	-
6.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kresowi Sąsiedzi”	A, B, D, G, H, I, J	L, Ł, M
7.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność”	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J	K, L, Ł, M, N, O
8.	Czarnorzecko-Strzyżowska Lokalna Grupa Działania	A, B, C, D, E, H, I, J	K, L, Ł, M

9.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Siedlisko”	A, B, H, I	K, L, Ł, M, N, O
10.	Lokalna Grupa Działania „Dolina Sanu”	A, B, C, D, E, H, I, J	K, L, M
11.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska”	A, B, E, F, G, H, I	K, L, Ł, M, N, O
12.	Forum Mieszkańców Wsi „SANŁĘG” Lokalna Grupa Działania	A, B, D, H, I, J	K, Ł, M
13.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Region Sanu i Trzebońnicy”	A, B, C, D, E, G, H, I, J	L, Ł, M, N
14.	Lokalna Grupa Działania Lider Dolina Strugu	A, B, C, D, E, F, G, J	L, M
15.	Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J	K, L, Ł, M, N, O
16.	Lokalna Grupa Działania „Pogórze Przemysko-Dynowskie”	A, B, H, I	K, L, Ł, M, N, O
17.	Stowarzyszenie Lasowiacka Grupa Działania	A, B, C, D, E, H, I, J	K, Ł, M
18.	Lokalna Grupa Działania Zielone Bieszczady	A, B, C, D, H, I, J	-
19.	Partnerstwo dla Rozwoju Obszarów Wiejskich Ekonomia – Nauka – Tradycja „PROWENT”. Lokalna Grupa Działania	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J	K, L, Ł, M, N, O
20.	Stowarzyszenie „Kraina Sanu” – Lokalna Grupa Działania	A, B, C, D, E, I, J	K, L, Ł, M, N, O
21.	LGD „Liwocz”	A, B, C, D, E, F, H, I, J	K, L, Ł, M, N
22.	LGD Eurogalicja	A, B, C, D, E, G, H, I, J	K, L, Ł, M, N
23.	Stowarzyszenie pn. Lokalna Grupa Działania Nowa Galicja	A, B, C, D, E, G, H, I, J	K, L, Ł, M
24.	Lokalna Grupa Działania CK Podkarpacie	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J	K, L, Ł, M, N
25.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Wisłoka”	A, B, D, E, G, H, J	K, L, M, N, O
26.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Mleczki”	B, C, I, J	L, M
27.	Lokalna Grupa Działania „Nasze Bieszczady”	A, B, D, I, J	K, L, Ł, M
28.	Lokalna Grupa Działania „Ziemia Przemyska”	A, B, E, G, H, I, J	K, L, Ł, M, N, O
29.	Lokalna Grupa Działania Ziemia Łańcucka	A, B, C, D, E, H, I, J	K, L, Ł, M, N, O
30.	Lokalna Grupa Działania „Trygon - Rozwój i Innowacja”	A, B, C, D, H, I	Ł, M
31.	Lokalna Grupa Działania Lasovia	A, B, C, D, E, F, G, H, I, J	K, L, Ł, M

A – Agroturystyka i turystyka wiejska, B – Ochrona dziedzictwa kulturowego, C – Ochrona dziedzictwa kulinarnego, D – Wykorzystanie zasobów naturalnych, E – Ekologia i ochrona środowiska, F – Wsparcie nowych technologii, G – Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, H – Rozwój przedsiębiorczości, I – Poprawa infrastruktury wiejskiej, J – Promocja produktu regionalnego, K – Młodzież do lat 25, L – Kobiety, Ł – Rolnicy i Leśnicy, M – Prowadzący własną działalność gospodarczą, N – Emeryci i renciści, O – Osoby niepełnosprawne, P – Międzyregionalne, R – Międzynarodowe
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy LGD www.ksow.pl

W większości podkarpackich strategii rozwoju lokalnego wyraźnie podano grupy docelowe. Planowane przedsięwzięcia skierowane są przede wszystkim do osób młodych, kobiet i aktywnych zawodowo: rolników, leśników oraz właścicieli prywatnych zakładów produkcyjnych. W 50% strategii uwzględniono zadania dostępne dla emerytów i rencistów, a w co trzecim programie lokalnym dodatkowo podkreślono, że zadania te są dostępne dla osób z niepełnosprawnością (tab. 2).

W skład budżetu LGD wchodzi wkład własny beneficjentów oraz kwoty dofinansowania zależne od liczby mieszkańców zameldowanych na pobyt stały na obszarze działalności danej grupy. W ramach osi IV PROW 2007-2013 aplikować o środki mogły wyłącznie LGD na 3 rodzaje działań:

- wdrażanie lokalnych strategii rozwoju (działanie 413),
- wdrażanie projektów współpracy międzyregionalnej lub międzynarodowej (działanie 421),
- funkcjonowanie lokalnej grupy działania oraz nabywanie umiejętności i aktywizacja osób z kręgu LGD (działanie 431).

Na realizację lokalnych strategii rozwoju LGD mają do dyspozycji kwotę stanowiącą iloczyn liczby mieszkańców i stawki 116 zł. Ponadto LGD mogły uzyskać 29 zł/mieszkańca na koszty funkcjonowania i 3 zł/mieszkańca na projekty współpracy [Ziemiańczyk 2010].

Zauważono dużą rozpiętość w wysokościach budżetów podkarpackich LGD. Podobne zjawisko odnotowała Gulc [2013] analizując fundusze podlaskich LGD. Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że połowa budżetu została zaplanowana na działanie Odnowa i rozwój wsi. Kierowanie znacznych środków na ten cel daje możliwość zrealizowania dużych inwestycyjnych projektów głównie przez beneficjentów sektora publicznego. Ponadto przy konstruowaniu licznych budżetów stosunkowo dużą pulę środków przeznaczono na realizację małych projektów, które w odróżnieniu od pozostałych działań dają możliwość realizacji działań nieinwestycyjnych, a ich beneficjentami mogą być różnorodne podmioty zarówno z sektora publicznego jak i gospodarczo-społecznego [Gulc 2013].

Tabela. 3. Całkowity budżet wybranych LGD na lata 2009-2015 z podziałem na działania (zł)

Lp.	Nazwa	Działania							Razem
		413				421	431		
		Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	Odnowa i rozwój wsi	Małe projekty		Koszty LGD	Nabywanie umiejętności i aktywizacja	
1.	Lokalna Grupa Działania „Kraina Nafty”	2037400	2074000	8133333	2156566	208380	1542012	472328	16624014
2.	Lokalna Grupa Działania „Serce Roztocza”	200000	0,00	2524184	559985	63627	470000	145061	3962857
3.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Subregion Magurski-Szansa na rozwój”	132704	132704	796224	265408	34320	253968	77792	1693120
4.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kresowi Sąsiedzi”	396106	261456	2667528	296492	67383	488000	163369	4340334

TOM II

5.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Z Tradycją w Nowoczesność”	760000	1048723	3831321	1240311	128319	949560	290857	8249092
6.	Czarnorzeczko-Strzyżowska Lokalna Grupa Działania	91000	2942960	5056591	3250662	196161	1450000	446223	13433592
7.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Siedlisko”	963844	963844	3366150	1779665	124635	922299	282506	8402944
8.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska”	1391049	4708951	4708800	1345500	197562	1137706	772059	14261628
9.	Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Region Sanu i Trzebośnicy”	963844	963844	3366150	1779665	124 635	922299	282 506	8402944
10.	Lokalna Grupa Działania Lider Dolina Strugu	935634	935634	3742530	1336617	120987	875303	274237	8240943
11.	Grupa Działania Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Ziemi Niżańskiej”	1911455	1911455	6789317	1678677	202599	1499233	459224	14451960
12.	Stowarzyszenie Lasowiacka Grupa Działania	883156	1766 308	2943849	1261648	114201	845087	258856	7958904
13.	Lokalna Grupa Działania Zielone Bieszczady	3114906	0,00	1400000	915843	98757	711784	242860	6603037
14.	Partnerstwo dla Rozwoju Obszarów Wiejskich Ekonomia –Nauka–Tradycja „PROWENT”. Lokalna Grupa Działania	3900000	4300000	14450000	5750000	381699	3274572	865184	32921456
15.	LGD Eurogalicja	1729960	3632569	9034416	2123291	243699	1683147	672609	19119692
16.	Stowarzyszenie pn. Lokalna Grupa Działania Nowa Galicja	833790	2501374	2382259	3176342	143757	1063801	325850	10427173
17.	Lokalna Grupa Działania CK Podkarpacie	0,00	1076250	2416071	2147839	92350	683399	209301	6625211
18.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Wisłoka”	292011	2412623	2119986	2520958	103641	776943	234920	8451084
19.	Lokalna Grupa Działania „Nasze Bieszczady”	800000	800000	3190537	1145578	103314	764380	234322	7038131
20.	Lokalna Grupa Działania „Ziemia Przemyska”	1521853	1521851	4567752	2569360	170382	865440	148332	11194588
21.	Lokalna Grupa Działania Ziemia Łańcucka	2004479	688920	3763000	1723000	147699	1092418	335339	9754855
22.	Lokalna Grupa Działania „Trygon - Rozwój i Innowacja”	0,00	1959440	8780273	1940788	139311	1152442	464370	14436624
23.	Lokalna Grupa Działania Lasovia	217600	239000	1920236	901977	61842	457630	140175	3938462

Źródło: Opracowanie własne na podstawie LSR

Nie wszystkie podkarpackie LGD zaplanowały finansowanie zadań zmierzających do zróżnicowania w kierunku działalności nierolniczej lub powstawania mikroprzedsiębiorstw. Około 10% budżetu przeznaczona jest na funkcjonowanie podkarpackich LGD, a niewielki odsetek na wdrażanie projektów współpracy (tab. 3).

Szot-Gabrys [2013] uważa, że innowacyjny charakter mają przedsięwzięcia związane z rozwojem nowych funkcji obszaru, na którym wdrażana jest Lokalna Strategia Rozwoju. Innowacyjność odnosi się do wymiaru lokalnego i może dotyczyć nowych sposobów wykorzystania istniejących zasobów, rozwoju nowych rodzajów produkcji i usług, albo zaspokojenia potrzeb, np. kulturalnych, które nie były wspierane w dotychczasowych programach i działaniach. Może oznaczać także zastosowanie pomysłów i rozwiązań, które zostały wdrożone na innych obszarach. W województwie podkarpackim zadania koncentrują się wokół inicjatyw oddolnych zmierzających do opracowania i promocji przede wszystkim turystycznych produktów opartych na zasobach lokalnych. Do produktów tych można zaliczyć ekomuzeum „Beskidzkie wędrowanie”, „Ekomuzeum w widłach Wisły i Sanu”, Nordic Walking Park Podkarpacie Centrum, Aktywna Turystyka Ludności Atrakcyjnym Szlakiem ATLAS, itp. Mieszkańcy chętnie włączają się w organizację plenerowych imprez kulturalnych, na których przedstawiane są produkty tradycyjne, sztuka ludowa, odtwarzane są wydarzenia historyczne [Pisarek 2010a, b]. Nabywanie nowych umiejętności inicjuje kolejne zadania, np. współpracę w ramach funkcjonowania klastrów - Serwatkowa Kraina, Podkarpackie Smaki.

Podsumowanie

W społecznościach wiejskich istnieją duże możliwości w podejmowaniu inicjatyw na rzecz rozwoju lokalnego. Na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego projekty te, zapisane w LSR, oparte na bogactwie przyrodniczym i kulturowym, koncentrują się wokół turystyki wiejskiej. LGD popierają działania zmierzające do powstania nowej infrastruktury turystycznej oraz inicjują lokalne społeczeństwo do czynnego udziału w plenerowych imprezach kulturalnych licznie organizowanych w sezonie turystycznym.

Piśmiennictwo

1. Chmieliński P., 2011: Kapitał społeczny jako czynnik rozwoju lokalnego na przykładzie realizacji programu Leader. Manuskrypt rozprawy doktorskiej. Biblioteka Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB w Warszawie.
2. Ciura G., 2010: Warunki życia ludności wiejskiej. *Studia BAS* 4(24): 159–178.
3. Czapiewska G., 2010: Rola instytucji i władz lokalnych w rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej. *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae* Rok 14, 1: 101-110.
4. Czapiewska G., 2012: Lokalne Grupy Działania a kreowanie rozwoju regionalnego w województwach pomorskim i zachodniopomorskim. [W:] Ślusarz G. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, z. 29. *Rozwój zrównoważony i problemy obszarów*: 261-272.

5. Greta M., 2012: „Nowa” forma interwencjonizmu UE w pobudzaniu konkurencyjności regionów na przykładzie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). *Zarządzanie i Finanse* 4(1): 195-211.
6. Gulc A., 2013: Wdrażanie oddolnych inicjatyw lokalnych na obszarach wiejskich na przykładzie podejścia Leader. *Economics and Management* 4: 225-245.
7. Hałasiewicz A., 2011: Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju. https://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Ewaluacja_i_analizy/Raporty_o_rozwoju/Raporty_krajowe/Documents/Ekspertyza_Rozwoj_%20obszarow_wiejskich_09082011.pdf
8. Kistowski M., 2009: Problemy zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich – między rozkwitem, peryferyzacją a degradacją. [W:] Krzemińska J., Wójcik B. (red.) *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów otwartych*. Wyd. Inst. na rzecz Ekorozwoju, Warszawa.
9. Kołomycew A., 2010. *Lokalne grupy działania jako forma partycypacji na szczeblu lokalnym*. *Przeгляд Prawa Konstytucyjnego* 1: 103-114.
10. Pałka E., 2014: Wpływ środków unijnych na pobudzenie inicjatyw społeczności wiejskich obszarów opóźnionych w rozwoju. *Przykład województwa świętokrzyskiego*. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 2(1): 355-367.
11. Pisarek M., 2010a. *Rzemiosło i sztuka ludowa Podkarpacia jako oferta turystyczna*. [w:] Leniartek M.K. *Autokreacja poprzez turystykę*. Wyd. WSZ „Edukacja” we Wrocławiu: 93-112.
12. Pisarek M., 2010b. *Kierunki rozwoju turystyki kulturowej na Podkarpaciu*. [w:] Kazimierczak M. (red.). *Współczesne podróże kulturowe*. Seria Monografie, nr 400, Wyd. AWF im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu: 225-236.
13. Szot-Gabryś T., 2013: *Programowanie rozwoju przedsiębiorczości na szczeblu lokalnym*. *Zeszyty Naukowe WSEI ser. Ekonomia* 6 (1): 155-178
14. www.funduszeuropejskie.gov.pl/2014_2020/Strony/Wsparcie_dla_lokalnych_spolecznosci_w_latach_2014_2020.aspx?N=N
15. www.ksow.pl
16. Ziemiańczyk U., 2010: *Konstrukcja budżetów lokalnych grup działania w Polsce na przykładzie budżetu stowarzyszenia rozwoju Orawy*. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 14: 175–182.

Adresy stron internetowych LGD:

<http://dorzeczewisloka.pl/>

<http://lgddolinasanu.pl>

<http://lgd-rzl.pl>

www.ckpodkarpacie.pl

www.dorzeczemleccki.pl

www.eurogalicja.com.pl

www.kraina-nafty.pl

www.krainasanu.pl

www.kresowisasiedzi.pl

www.lasovia.com.pl

www.lasowiacka.pl

www.lgd.powiatbrzozow.pl
www.lgdleader.itl.pl
www.lgdliwocz.pl
www.lgdnisko.pl/lgd
www.lgdpogorze.eu/pl
www.lgdsiedlisko.kolbuszowa.pl
www.lgd-trygon.pl
www.lgd-zielonebieszczady.pl
www.lgdzl.pl
www.liderds.ostnet.pl
www.nasze-bieszczady.pl
www.nowagalicja.itl.pl
www.partnerstwo5gmin.pl
www.prowent.migron.org.pl
www.regionsanuitrzebosnicy.pl
www.sanleg.pl
www.serceroztocza.iap.pl/pl
www.subregionmagurski.eu
www.ziemiaprzemyska.pl
www.ztradycjawnowoczesnosc.pl